

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційне дослідження

Немінського Ігоря Вікторовича

«Соціально-психологічні особливості активації військовим керівником особистісного ресурсу підлеглих», представлене на здобуття наукового

ступеня кандидата психологічних наук із спеціальності

19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи

Дисертаційне дослідження І.В. Немінського присвячено вельми актуальній проблемі розвитку особистісного ресурсу військових Збройних Сил України. Актуальність дослідження визначається необхідністю знаходження ефективних способів збільшення ресурсів персоналу, особливо у військовій сфері. Дисертантом коректно сформульовано науковий апарат дослідження. Ним гармонійно поєднано у психологічному інструментарії як теоретичні, емпіричні, так і відповідні математичні методи дослідження.

Слід наголосити, що вагомою є наукова новизна одержаних І.В. Немінським результатів дослідження. Так, автором вперше на засадах смисло-діяльнісного підходу виявлено механізми, що реалізуються військовим керівником та завдяки яким середовищу існування суб'єкта у військовій частині (підрозділі) задаються характеристики, які зумовлюють актуалізацію особистісного ресурсу підлеглого особового складу; розроблено склад функціональних ролей військового керівника, що забезпечують вплив на підлеглих та запропоновано опис їхньої операціонально-технологічної характеристики; експериментально доведено залежність особистісного ресурсу підлеглих від рівня реалізації відповідних психологічних механізмів у керівній системі; виокремлено провідні напрямки психологічного забезпечення розвитку суб'єктно-утворювального менеджменту у військовій частині з активації військовим керівником особистісного ресурсу підлеглих.

Крім того, автором удосконалено схему зовнішніх механізмів, яку

доповнено описом особливостей ціннісно-сислової сфери військового керівника, що розглядаються як психологічна передумова його зусиль з активації особистісного ресурсу підлеглих; а також сферу психологічного управління завдяки включенню до неї параметрів спрямованості управлінського впливу на особистісний ресурс підлеглих та інтеграції військового менеджменту з принципами суб'єктогенезу. У дисертації набули подальшого розвитку ідеї соціального управління у військовій сфері в напрямку подолання традиції розглядати професійну діяльність військового керівника лише у контексті управління підлеглим особовим складом; методичні прийоми дослідження успішності реалізації військовим керівником функціональних ролей щодо активації особистісного ресурсу підлеглих.

Безперечним необхідно визнати і практичне значення проведеного дослідження, результати якого формують передумови для широкого спектру досліджень фундаментальних і прикладних основ психології ресурсного управління особовим складом ЗСУ, а обґрунтовані у роботі концептуальні положення, що пояснюють сутність психологічних механізмів активації військовим керівником особистісного ресурсу підлеглих, є підґрунтям для розробки системи психологічного супроводу військових керівників в аспекті формування їхньої професійної свідомості, досвіду роботи із посилення внутрішнього ресурсу особового складу військового підрозділу.

Дисертаційне дослідження виконано в межах комплексних науково-дослідних тем кафедри практичної психології та соціальної роботи Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля «Соціокультурні та психологічні аспекти адаптації особистості в сучасному соціумі», «Соціально-психологічні основи розвитку адаптаційного потенціалу особистості засобами інноваційних психотехнологій в умовах трансформаційних змін сучасного суспільства».

Вражаючою є апробація дисертантом результатів власного дослідження,

основні теоретичні та практичні положення якого було представлено на науково-практичних конференціях, круглих столах і семінарах. Основні положення й висновки дисертаційної роботи представлено у 19 публікаціях автора, з яких 8 статей у наукових фахових виданнях із психології (з них 6 статей – у наукометричних виданнях), 11 публікацій – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій та інших виданнях.

Дисертація має логічну та виважену побудову і складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел.

У першому розділі *«Теоретико-методологічний аналіз стану дослідження проблеми діяльності військового керівника з управління особовим складом»* дисертантом зазначено, що основним ресурсом особового складу військової частини (підрозділу) є стрижневе утворення особистості – її особистісний ресурс. Показано, що з поняттям суб'єктності пов'язують такі характеристики особистості, як індивідуальність, самостійне творче мислення, характер, активність, волю, почуття особистої соціальної та моральної відповідальності, моральну, психологічну, емоційно-вольову стійкість, психологічну та професійну готовність, психологічну, моральну, професійну надійність, духовність, творчий потенціал.

Наголошено, що у структурному аспекті особистісний ресурс – складна цілісність, яка являє собою організацію низки підсистем різного рангу; на вищому рівні – представлена змістовно системою знань суб'єкта про світ (як зовнішній, так і внутрішній), а процесуально – рефлексією, як засобом реалізації, а також координації та регулювання взаємодій цього метасистемного рівня суб'єктного ресурсу з усіма іншими рівнями його організації. Зазначено, що у функціональному аспекті особистісний ресурс забезпечує позитивну розробку цінностей, цілей, програм і засобів діяльності, а також виконує функції, які трансформують і генерують, стосовно власного компонентного складу, його інтеграцію, забезпечуючи понададаптивну активність (за стійкістю

до цілеутворення), утворення ціннісно-смислового ставлення до власної психіки та організації її розвитку; самодетермінацію. У генетичному аспекті суб'єктний ресурс – це цілісність, що актуалізується щоразу і розвивається на основі ситуаційного принципу завдяки відтворенню у психіці об'єктивної реальності (професійної діяльності, професійних комунікацій тощо), побудові її моделей, синтезованих у професійний образ світу.

Оскільки управлінська діяльність розгортається як інтеграція багатьох індивідуальних діяльностей, а військовий керівник і кожен виконавець позиціонуються як парціальні суб'єкти спільної діяльності, то в описі змісту діяльності з активації особистісного ресурсу підлеглих доцільним є спирання на функціонально-рольовий аналіз. Зазначено, що функціональні ролі – це види робіт керівника (як суб'єкта інтеграційної діяльності, спрямованої на координацію членів групи у перебігу їхнього спільного функціонування), що визначають зміст управлінської діяльності зі створення умов для активації особистісного ресурсу підлеглих. Показано, що структурно-функціональна модель передбачає виконання керівником трьох функціональних ролей, які в сукупності забезпечують створення умов, що посилюють прояв механізмів суб'єктогенезу, а саме: формування організаційної культури із заданими властивостями, формування рефлексивних структур об'єкта управління, психотехнологічний вплив на персонал. Операційно-технологічна характеристика функціональних ролей охоплює мотиваційно-інформаційний, діагностичний, проєктувальний і спрямовуючий процеси.

Встановлено, що психологічною передумовою зусиль військового керівника є високий рівень розвитку змістовного, функціонального, структурного компонентів його світогляду, адже діяльність зі створення умов для прояву суб'єктності іншими передбачає флексибільність поведінки, широкі можливості пізнання світу, порівняння себе із ним і, як наслідок, розширення уявлень про себе; ставлення до себе як до діяча тощо.

У другому розділі *«Емпіричне дослідження соціально-психологічних*

особливостей активації військовим керівником особистісного ресурсу підлеглих» дисертантом здійснено концептуальне та методичне обґрунтування програми дослідження соціально-психологічних особливостей активації військовим керівником особистісного ресурсу підлеглих у констатувальному експерименті; наведено кількісний та якісний аналізи його результатів.

Дослідження показало зумовленість особистісного ресурсу підлеглих теоретично виявленими психологічними механізмами. З'ясовано, що успішність реалізації керівником функціональних ролей значуще пов'язана з усіма компонентами особистісного ресурсу підлеглих. Встановлено, що з особливостями смислової динамічної системи військового керівника пов'язане усвідомлення підлеглими власної унікальності та приєднання, рефлексивність і кількість уявлень про себе, а також активність, свобода вибору та відповідальність за нього; інтернальність, пізнання систем поведінки. Підкреслено, що складна взаємодія незалежних змінних значущо пов'язана з розвитком таких параметрів особистісного ресурсу, як саморозвиток, емпатія, розуміння унікальності Іншого, рефлексивність, кількість і диференційованість уявлень про себе, свобода вибору та відповідальність за нього, пізнання результатів поведінки, пізнання систем поведінки, композиторна оцінка соціального інтелекту.

У третьому розділі *«Соціально-психологічні засади активації військовим керівником особистісного ресурсу підлеглих»* дисертантом подано обґрунтування задуму формувального етапу дослідження щодо розвитку психологічних механізмів активації особистісного ресурсу підлеглих у діяльності військового керівника; надано характеристику отриманих результатів; сформовано рекомендації щодо організації психологічного забезпечення управління як чинника розвитку суб'єктно-утворювального менеджменту у військовій сфері.

Зазначено, що в експериментальних групах упродовж чотирьох років здійснювався цілеспрямований вплив на військового керівника у напрямку

освоєння ним і впровадження психологічних механізмів активації особистісного ресурсу підлеглих. Підкреслено, що динаміка розвитку професійної діяльності військового керівника у потрібному напрямку забезпечувалася активізацією його роботи із формування власної управлінської концепції, що відображає принципи суб'єктогенезу, а також переходом на вищий рівень мотиваційно-інформаційного, діагностичного, проєктного, спрямовального планів дій під час реалізації функціональних ролей. Вплив на керівну систему здійснювався за допомогою, по-перше, спеціально організованого навчання військового керівника і, по-друге, психологічного забезпечення його діяльності у реальних умовах функціонування військового середовища.

Дослідження показників успішності діяльності військових керівників після завершення формувального експерименту засвідчило, що керівники з експериментальних груп відрізнялися якісними характеристиками та рівнем реалізації функціональних ролей, складом методів їхнього виконання. Це дозволило за суб'єктивною оцінкою з'ясувати, що до кінця експерименту домінантною формою рольової поведінки підлеглих у їхніх колективах стала екстарольова поведінка, що перевищує рольові очікування і приносить користь військовій частині (підрозділу).

За результатами проведеного дослідження сформовано методичні рекомендації щодо впровадження психологічних механізмів управлінського сприяння підлеглим в активації їхнього особистісного ресурсу. У підсумку дисертантом встановлено, що методики психодіагностики і авторська програма активізації військовим керівником особистісного ресурсу підлеглих виявились ефективними і їх рекомендовано для діагностики і корекції особистісного та професійного розвитку у звичайних і екстремальних умовах.

Разом із тим при загальному позитивному враженні від опанованої роботи вважаємо за необхідне висловити деякі зауваження, побажання та рекомендації.

1. Автор оперує такими ключовими поняттями, як «особистісний ресурс» і «суб'єктний ресурс», через що складається враження, що він використовує їх як синонімічні, а чи так це?

2. Теоретико-методологічне підґрунтя дослідження, у якому одним із ключових елементів є мотиваційний, бажано б було підсилити результатами вагомих наукових доробків таких українських фундаторів, як С.Г. Москвичов, С.С. Занюк, В.О. Климчук та ін. У той же час структурно-функціональна модель психологічних механізмів активації військовим керівником особистісного ресурсу підлеглих виглядала б більш переконливою, якщо б до її складу увійшов ще аксіологічний компонент, що базується на наукових доробках З.С. Карпенко та Т.Л. Антоненко.

3. У п. 2.2 дисертації при якісному аналізі результатів дослідження не вистачає представлення отриманих кількісних показників.

4. У п. 2.3 дисертації після кожної презентованої таблиці автору, крім якісного аналізу отриманих результатів, бажано б було ще надати більш розгорнуту їхню інтерпретацію.

Проте, викладені вище зауваження, побажання та рекомендації не впливають суттєво на цілком позитивну оцінку самої роботи і тому не знижують наукову і практичну цінність дисертаційного дослідження І.В. Немінського. Детальне вивчення його дисертації на тему «Соціально-психологічні особливості активації військовим керівником особистісного ресурсу підлеглих» дозволяє зробити висновки, що його автор оволодів методологією наукової діяльності, і це дозволило йому якісно та на високому рівні виконати поставлене наукове завдання. Тому дисертацію І.В. Немінського є усі підстави вважати самостійним завершеним науковим дослідженням, що виконане на належному науковому рівні, воно відзначається науковою новизною, теоретичною та емпіричною обґрунтованістю отриманих результатів, а також їхньою очевидною практичною значущістю. Отримані дисертантом наукові доробки викладено згідно вимог до наукового стилю, його

наукова праця є кваліфікованою інтерпретацією основних положень, що містяться у власному дослідженні.

Таким чином, можна констатувати, що дисертаційне дослідження «Соціально-психологічні особливості активації військовим керівником особистісного ресурсу підлеглих» повністю відповідає усім вимогам п.п. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів» із змінами, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року та вимогам МОН України, які висуваються до підготовки кандидатської дисертації, а його автор, Немінський Ігор Вікторович заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія, психологія соціальної роботи.

Офіційний опонент:

кандидат психологічних наук

старша викладачка кафедри психології

Уманського державного педагогічного університету

імені Павла Тичини

Юлія ТЕПТЮК

Відгук Юлії ТЕПТЮК засвідчую:

Голова з реорганізації Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

професорка

Владилена СОКИРСЬКА